

en verscheidene Vlaamse parochies kunnen een schat van informatie opleveren over de evolutie van de Vlaamse gedachte temidden van de Vlaamse immigranten in Detroit en Ontario. Tevens is er een uitgebreide correspondentie tussen potentiële Vlaamse emigranten en vertegenwoordigers van de suikernijverheid voorhanden. Zonder enige twijfel is dit een vruchtbaar onderzoeksdomein voor geïnteresseerde onderzoekers.

Talrijke uittreksels uit brieven en kranten maken van deze studie een levendig relaas. Wetenschappelijke methodologie heeft echter moeten onderdoen voor een meer populaire vormgeving waarin filiofiëtistische tendenzen (het benadrukken van de bijdragen van de Belgen tot de Canadese maatschappij) en anekdotisme nogal dikwijls de bovenhand krijgen. Toch behoort het rijk geïllustreerde en vlot leesbare boek, met een schat van numerieke gegevens en andere informatie (zoals een lijst van Belgische clubs in Ontario), tot het beste wat er voorhanden is betreffende de studie van de Belgen op het Amerikaanse continent.

Carl Pansaerts

F. de Glas, *Nieuwe lezers voor het goede boek. De Wereldbibliotheek en Ontwikkeling/De Arbeiderspers vóór 1940* (Dissertatie Katholieke Universiteit Brabant; Amsterdam: Wereldbibliotheek, 1989, 336 blz., f49,50, ISBN 90 284 1554 8).

'Uitgeven', zo luidt een bekende uitspraak van Wim Schouten, oud-directeur van De Bezige Bij en van het Kluwer-concern en oud-voorzitter van de CPNB, 'is net Russisch roulette. Van elke nieuwe uitgave hoop je dat ze een succes wordt; maar het is elke keer een gok en er is niets treurigers dan de aanblik van een magazijn vol onverkoopbare exemplaren van een boek'. Waarop het commentaar van een auteurs-echtgenote die haar frustraties wilde luchten, luidde: 'Daarom zijn jullie uitgevers allemaal nymfomane gekken, die zich de dag na het uitkomen van een boek alweer in het volgende avontuur storten, in plaats van het zojuist verschenen boek tot de bodem uit te buiten'.

Een café-gesprek als inleiding tot de recensie van een proefschrift? Het lijkt wat oneerbiedig, maar er zitten wel alle elementen in van het studieveld 'uitgeverij'. Uitgeven is een productieproces dat zich wezenlijk onderscheidt van de productie van lucifers of koekjes. Je produceert elke keer een uniek produkt, waarvoor de markt onzeker is. Elke uitgave vergt een enorme investering, zowel emotioneel als financieel. Het komt slechts zelden voor, dat de uitgever alleen maar door het winstmotief wordt gedreven: integendeel, hij gelooft in het manuscript en in het boek dat ervan is gemaakt, en hij hoopt juist daarom dat het geld zal opleveren. Het boek is niet alleen het geesteskind van de schrijver maar ook van de uitgever. Deze combinatie van ideële en economische motieven maakt het uitgeversbedrijf zo moeilijk te analyseren.

Frank de Glas heeft in zijn proefschrift op zich genomen het beleid te analyseren van De Wereldbibliotheek en Ontwikkeling/De Arbeiderspers in de jaren twintig en dertig, de periode waarin beide uitgeverijen met nadruk streefden naar het winnen van 'nieuwe lezers van het goede boek'. Hij heeft hier twee studiegebieden onder handen: de studie van het fenomeen uitgeverij en die van de verticale cultuurspreiding.

In zijn eerste hoofdstuk onderzoekt De Glas het uitgeversbedrijf. Hij maakt duidelijk dat de studie van dit gebied nog nauwelijks is begonnen. Waarschijnlijk komt dit, doordat het begrip uitgeverij zich moeilijk leent voor systematische indeling en aanpak.

Uit de analyses van De Glas blijkt, dat ideële en commerciële motieven in het uitgeversbedrijf

onontwaaar verstrengeld zijn. Hoewel uitgeverijen er in het algemeen naar streven zich te profileren (in het vak zegt men: 'een eigen smoel te tonen'), blijkt dat het fonds van haast elke uitgeverij een mengsel is van cultureel elitaire titels en titels die gebracht zijn met het oog op de vlotte verkoopbaarheid.

Vervolgens besteedt de schrijver veel aandacht aan de cultuurscheppende functie van de uitgeverij. Deze is tweeledig. Vaak bedenkt de uitgever zelf welk boek hij wil laten maken. Zijn opdracht stimuleert een auteur soms tot onverwachte resultaten. (Annie Romein placht te vertellen dat de twee grootste publiekssuccessen van haar en haar man aan een uitgeversinitiatief te danken waren: *De Lage Landen* en *Erflaters*.)

Voor auteurs die zelf met een manuscript komen — 't zij literair of wetenschappelijk — fungeert de uitgever als de eerste 'poortwachter van het succes'. Pas als het manuscript deze eerste zeef is gepasseerd, kan het als cultureel element gaan meespelen. De stelling is uiteraard juist, mits we er de rol van het tijdschrift, dat iets als proefballon kan publiceren voordat de boekuitgave aan de orde komt, aan toevoegen.

Op dit punt besteedt De Glas aandacht aan de maatschappijkritiek van de *Frankfurter Schule*. Kan het ervan komen dat de macht van het kapitaal de cultuurindustrie zodanig in haar greep krijgt, dat er een vervlakking optreedt, omdat de echt uitzonderlijke experimenten geen kans meer krijgen? Waarschijnlijk is dit gevaar niet zo groot, doordat menig uitgever er met grote emotionele inzet naar streeft juist door een bepaald contingent gewaagde experimenten het zo fel begeerde culturele prestige te winnen.

Waar ik wel iets meer over had willen lezen is het redacteurschap. Volgens getuigenissen, die in dit boek worden aangehaald, is het in de Verenigde Staten regel dat de redactie een heel manuscript bewerkt. Naast het bevorderen van de leesbaarheid dreigt hier toch wel het spook van de afvlakking. Wat zou zo'n redacteur hebben gedaan met *Der Prozess of Der Mann ohne Eigenschaften*? Daartegenover staat, dat de lectuur van Nederlandse boeken soms een ontstellend gebrek aan redactionele begeleiding doet zien. Vraagje aan zo'n auteur: 'Zegt de redactie dan niet datje twee keer hetzelfde hebt verteld'? Antwoord: 'welnee, dat durven ze niet'. Er moet toch een middenweg zijn tussen bedilzucht en verwaarlozing.

Wanneer De Glas vervolgens overgaat tot de behandeling van de beide idealistische uitgeverijen in de periode tussen de twee wereldoorlogen, betreedt hij het terrein van de verticale cultuurspreiding. Een vraag waarover fel werd gediscussieerd, was, of de kunst zich ter wille van de toegankelijkheid moest aanpassen aan het bevattingvermogen van het nieuwe publiek, dus of zij moest 'afdalen' tot dit publiek. Deze vraag werd overwegend ontkennend beantwoord. Het was immers de bedoeling, de arbeidersklasse te verheffen tot een zodanig niveau dat zij deel kon hebben aan de bestaande cultuur.

Met een vracht documentatie uit vakliteratuur en archieven brengt De Glas ons in kennis met de wederwaardigheden van de beide uitgeverijen. De personen, de bedrijfsproblemen, het zoeken naar nieuwe auteurs, naar klassieken en naar te vertalen succeswerken uit het buitenland, het wordt hier gepresenteerd. Het is documentatie die je kan raadplegen als je haar nodig hebt. Door een overmaat aan samenvattingen vooraf en achteraf is het nogal lastig tot de kern van de mededelingen door te dringen.

De conclusie luidt, dat het uiteindelijk niet is gelukt, een echt nieuw publiek voor het goede boek te winnen. De zendingsarbeid van de sociaal geëngageerde uitgeverijen heeft individuen bereikt, geen samenhangende delen van de arbeidersklasse.

Het zou me interesseren, wanneer en waardoor dat dan wel is gelukt. Ik vermoed, dat onderzoek zou uitwijzen dat er in de jaren zestig nieuwe groepen lezers zijn ontstaan, waarschijnlijk de

beter geschoolde afsplitsingen van het conglomeraat dat reeds al te lang als 'de arbeidersklasse' was aangeduid. Onder deze nieuwe middenklasse bevonden zich de lezers, die ervoor zorgden dat de oplagen van Reve, Mulisch, Hermans en Claus een veelvoud bedragen van wat Van Schendel en Vestdijk in de jaren dertig ooit hebben bereikt.

Als dit waar is, zou het erop wijzen, dat het nieuwe lezerspubliek van het goede boek eerder de vrucht is van een voorafgaande maatschappelijke verandering, dan dat de verbreiding van het goede boek de emancipatie kan bevorderen.

Zij, die de problemen van het boek en van de verticale cultuurspreiding willen bestuderen, kunnen voortbouwen op het materiaal dat De Glas ons in zijn boek heeft gepresenteerd.

R. Roegholt

P. Dennis, *Troubled Days of Peace. Moubatten and South East Asia Command, 1945-46* (Manchester: Manchester University Press, 1987, ix + 270 blz., £27,95, ISBN 07190 2205 3).

Het Engelse intermezzo in het Nederlands-Indonesische dekolonisatieconflict strekte zich over een periode van 16 maanden uit. Bij de capitulatie van Japan in augustus 1945 kreeg South East Asia Command onder Supreme Allied Commander Lord Louis Moubatten de verantwoordelijkheid voor de afwikkeling in Nederlands-Indië; een taak die aanvankelijk aan de Amerikanen was toebedacht maar op het laatste ogenblik door hen aan de verraste Engelsen overgedragen. Pas einde 1946 werden de laatste Britse (en vooral Brits-Indische troepen) van Java teruggetrokken. Hun taak was driedelig geweest: de ontwapening en afvoer van bijna tweehonderdduizend Japanse soldaten in het eilandrijk, de bevrijding van ettelijke tienduizenden krijgsgevangenen en burger-geïnterneerden en het handhaven van rust en orde als zaakwaarnemer van het vroegere koloniale bewind dat zich opmaakte om terug te keren. Die laatste taak bleek de moeilijkste van de drie, want zij bracht de Engelsen in aanraking en conflict met de twee dagen na de capitulatie van Japan uitgeroepen Indonesische republiek. Letterlijk zaten de Engelsen tussen twee vuren: aan de ene kant de Indonesiërs die hun onafhankelijkheid wilden, aan de andere kant de Nederlanders die deze onafhankelijkheid niet wilden geven, en al helemaal niet aan een verrader als Soekarno, maar wel graag zagen dat de Engelsen de kastanjes uit het vuur zouden halen.

Tot dusver is deze periode alleen beschreven in de belangwekkende, maar ongedrukt gebleven dissertatie van C. W. Squire, 'Britain and the Transfer of Power in Indonesia 1945-1946' (1978, Londen, School of Oriental and African Studies). Dennis vertelt het verhaal opnieuw met gebruikmaking van veel nieuw archiefmateriaal. Hij probeert ook de ontwikkelingen in het naoorlogse Indonesië, die het leeuwedeel van zijn boek uitmaken, in een vergelijkend kader te plaatsen door enkele hoofdstukken te wijden aan de gebeurtenissen in Frans Indo-China waar de Engelsen in een vergelijkbaar wespennest zaten. Van een echte synthese is overigens geen sprake. Wel wordt het duidelijk, dat de Engelse generaal Gracey te Saigon heel wat meer zijn oren naar de Fransen liet hangen dan generaal Christison te Batavia/Jakarta deed. Het verschil in waardering van een grote en kleine mogendheid zal hieraan niet vreemd zijn geweest; bovendien konden de Fransen sneller een grote troepenmacht in hun kolonie tesamen brengen dan de Nederlanders.

Troubled Days of Peace — naar een woord van de nu al legendarische Moubatten die ook in dit boek de centrale figuur is—geeft een boeiende kijk achter de Engelse schermen. Niet altijd kwamen de Nederlanders er daarbij goed van af. De Engelsen zaten in een lastig parket en de